

УДК 32:008

Wasiuta Olga

KSZTAŁTOWANIE IDENTYFIKACJI ETNICZNO-KULTUROWEJ I WIELOKULTUROWEJ MNIJSZOŚCI UKRAIŃSKIEJ W POLSCE***Vasyuta O. Formation of ethno-cultural and multicultural ukrainian minority in Poland***

This paper deals with the problems of ethno-cultural and multicultural formation of Ukrainian minority in Poland, which is one of the largest ethnic minority. Author analyzes the Ukrainian minority which, despite being in a foreign environment, retained its identity, language and culture. The last barrier to protect against assimilation is to preserve its religion and traditions. This paper emphasizes that the world is doomed to multiculturalism and hence the possibility of dialogue the need for mutual trust as a basis to creation a global society

Key words: ethno-cultural minority, national, religious and cultural identity, multiculturalism.

Васюта О. Формування етнокультурної та багатокультурної української меншини в Польщі

У статті розглядаються проблеми формування етнокультурної та багатокультурної української меншини в Польщі, яка є однією з найбільших етнічних меншин. Аналізується українська меншина, яка, незважаючи на перебування в чужому середовищі, зберегла свою самобутність, мову і культуру. Останнім бар'єром для захисту від асиміляції є збереження своєї релігії та традицій. У статті підкреслюється, що світ приречений на багатокультурність, а значить, можливість діалогу, необхідність створення взаємної довіри як основи створення глобального суспільства.

Ключові слова: етнокультурна меншина, національна, релігійна та культурна ідентичність, багатокультурність.

Vasyuta O. Формирование этнокультурного и многокультурного украинского меньшинства в Польше

В статье рассматриваются проблемы формирования этнокультурного и многокультурного украинского меньшинства в Польше.

шинства в Польше, которое является одним из крупнейших этнических меньшинств. Анализируется украинское меньшинство, которое, несмотря на пребывание в чужой среде, сохранило свою самобытность, язык и культуру. Последним барьером для защиты от ассимиляции является сохранение своей религии и традиций. В статье подчеркивается, что мир обречен на многокультурность, а значит, возможность диалога, необходимость создания взаимного доверия, как основы создания глобального общества.

Ключевые слова: *этнокультурное меньшинство, национальная, религиозная и культурная идентичность, многокультурность.*

Przyszło nam żyć na przełomie tysiącleci, który stał się przełomem zwyciężenia totalitaryzmów i wojen. Upadek systemów totalitarnych w Europie Środkowo-Wschodniej u schyłku XX wieku stworzył nowe warunki dla budowania wzajemnych stosunków między narodami i państwami. W ciągu kilkunastu lat podjęto działania na wszelkich płaszczyznach życia politycznego i społecznego, które ukształtowały na tym obszarze nowe stosunki między państwami i społeczeństwami, oparte na współpracy, zaufaniu i partnerstwie. Udało się to mimo nierzadko bardzo złożonych zaszczości historycznych.

Po 1989 roku zarówno w krajach Europy Zachodniej jak i na Ukrainie w ogromnym tempie nasilało się zjawisko odkrywania na nowo wartości i wzrastało znaczenie przywiązania do swojego narodu, kultury i tradycji. Spowodowane było długim oczekiwaniem na upadek systemu komunistycznego, który hamował, a często i niszczył wszelkie przejawy «inności». Gwałtowny powrót do narodowych tradycji podkreślił wagę znaczącego problemu samookreślenia narodowego mieszkańców.

Zainteresowanie jednych narodów innymi, zarówno tymi, które zamieszkują obszary położone blisko lub tymi, oddalonymi terytorialnie, ma miejsce od zarania dziejów [20, c. 5-8]. Towarzystwo formowaniu się narodów i państw, pogłębianiu poczucia ich narodowej tożsamości. Słabło w okresach stabilizacji, a wzmagano się zwłaszcza pod wpływem sytuacji konfliktowych i «potęgowało się wraz ze wzrostem różnic politycznych, kulturalnych, cywilizacyjnych, w miarę jak zwiększała się mobilność społeczeństw narodowych, jak rozwój komunikacji społecznej prowadził do poszerzenia wiedzy o całym świecie, jak demokratyzacja stosunków politycznych przełamwała klasową ksenofobię» [23, c. 5].

Polska wniosła duży wkład w proces tworzenia wielokulturowości ponieważ jest i była państwem wielokulturowym i wielowyznaniowym. Zachowanie wewnętrznego porządku w takim państwie wymagało wysokiego poziomu tolerancji jak religijnej tak i kulturowej. We współczesnym społeczeństwie «kultura, aby znaleźć wyraz w życiu społecznym, musi być ugruntowana w instytucjach, takich jak: szkoła, mass media, gospodarka itd.» [14, c. 77]. Z drugiej strony, akceptacja mniejszości przez dominującą grupę narodowościową jest warunkiem harmonijnego współistnienia obywateli. Transformacja ustrojowa posiada szczególnie wymiar kulturowy – polskie dojrzewanie do demokracji i pluralizmu oznacza ponowne uświadamianie sobie faktu wielości grup narodowościowych, a szerzej – wielości sensów i wartości we własnym kraju. Tolerancja według wielokulturowości to najpierw wyraz szacunku dla innego człowieka, dla ludzi pochodzących z innej kultury, reprezentujących inną religię, rasę. Nie oznacza to, że trzeba się wyrzec swojej tradycji i stać się podobnym do większości. Wręcz przeciwnie: każdy powinien mieć szansę zachowania swojej tożsamości narodowej [33]. «Wymaga to tworzenia instytucji, sprzyjających harmonijnej koegzystencji ludzi odwołujących się do – często przeciwstawnych – systemów wartości; ale również (a może przede wszystkim) kształtowania nowej postawy członków naszej kultury wobec «inności»: moralnej, politycznej, obyczajowej oraz etnicznej» [16, c. 37].

W regionach Polski, które są ojczyznami mniejszości etnicznych, nie istnieje wielkich problemów z wielokulturowością ponieważ mają wspólną ojczyznę i to nie ulega wątpliwości. Warmińsko-Mazurskie województwo jest wspólną ojczyzną Polaków, Niemców i Ukraińców, a takich rejonów w Polsce jest wiele. Świadczy o tym i powstanie w Krakowie na Uniwersytecie Jagiellońskim Wydział Studiów Narodowych i Politycznych, którego główną osią jest wielokulturowość [33]. W przekonaniu Jacka Kuronia, problem mniejszości narodowych w Polsce jest problemem akceptacji wspólnoty ojczyzny[34].

Różnorodne kontakty polityczne, kulturalne i handlowe, zarówno grupowe jak i indywidualne, sprzyjały w przeszłości i sprzyjają dziś wzajemnemu poznawaniu się, rodzeniu i kształtowaniu wzajemnych wyobrażeń i stereotypów na temat własnej nacji, jak i innych. Ułatwiały one i pomagają obecnie wskazać to, co dla jednej społeczności jest specyficzne, odrębne, różnicujące ją od innych, pozostających z nią w dalszych lub bliższych stosunkach od tego, co powszechnie spo-

tykane, typowe. Zgłębianie wiedzy na temat wizerunku jakiejś nacji pozwala uzyskać informacje umożliwiające zrozumieć, dlaczego relacje między poszczególnymi narodami wciąż wzbudzają tyle emocji.

Polskę zamieszkuje ludność różnej narodowości, wśród niej znajduje się dość liczna grupa mniejszości ukraińskiej. Zarówno o krajach Europy Zachodniej jak i w Polsce po 1989 roku w ogromnym tempie nasilało się zjawisko odkrywania na nowo wartości i wzrastało znaczenie przywiązania do swojego narodu, kultury i tradycji. Spowodowane było długim oczekiwaniem na upadek systemu komunistycznego, który hamował, a i często niszczył wszelkie przejawy «inności». Gwałtowny powrót do narodowych tradycji podkreślił wagę znaczącego problemu samookreślenia narodowego mieszkańców [2, c.71]. Społecznie drażliwym i niesprawiedliwym jest nadal istniejący stereotyp «naznaczenia» ludzi pogranicza niepełnymi członkami narodu dominującego. W głównej mierze jest to efekt prowadzonej przez wiele lat w krajach «realnego socjalizmu» polityki tygła, a więc wprowadzania jednej i tej samej dla wszystkich tradycji narodowej i kultury.

Ukraińcy są jedną z najliczniejszych mniejszości narodowych w Polsce (obok Niemców i Białorusinów). Jednak inaczej, niż na ogół wspólnoty mniejszościowe (np. polscy Litwini i Białorusini, słowacy i ukraińscy Węgrzy), nie skupiają się oni na terenach graniczących ze zwartym terytorium danego narodu, lecz są rozproszeni w Polsce zachodniej i północnej. To czyni z nich diasporę, i to o charakterze bliższym współczesnym emigracjom, niż «klasycznym» diasporom, jak żydowska czy ormiańska.

Ukraińcy w Polsce są w pełni świadomi faktu, iż stanowią część narodu ukraińskiego, która znalazła się w granicach państwa polskiego w wyniku określonych ustaleń granic państwowych. W tym przypadku istnieje nie tylko świadomość bycia Ukraińcem, ale i przekonanie o potrzebie działań na rzecz umocnienia i rozwoju kultury ukraińskiej oraz własnej wiedzy o Ukraińcach i ich kulturze. To osoby czynnie tworzące swoją kulturę, a bardzo ważnym czynnikiem jest znajomość języka ukraińskiego [2, c. 11].

Lata dziewięćdziesiąte przyniosły gwałtowne ożywienie życia ukraińskiego w Polsce. Odrodził się Kościół grekokatolicki, powstały liczne stowarzyszenia, w tym – stowarzyszenie weteranów OUN-UPA, rozwinęło się też szkolnictwo ukraińskie, wzrosła liczba ukraińskich szkół, szkół z dodatkową nauką języka ukraińskiego oraz

międzyszkolnych zespołów nauczania języka ukraińskiego. Niestety to jednak nie nigdy nie będzie mogło w pełni zaspokoić potrzeb, ze względu na rozproszenie rodzin ukraińskich. Wielkim impulsem dla mniejszości ukraińskiej w Polsce stało się powstanie państwa ukraińskiego, zaś pojawiające się niekiedy w Polsce szowinistyczne ekscesy antyukraińskie raczej stymulują, niż osłabiają ukraińskie poczucie narodowe. Rosnąca dysproporcja stopy życiowej oraz rozwoju społeczeństwa obywatelskiego w Polsce i na Ukrainie praktycznie eliminuje naturalną w innych warunkach tendencję do emigracji polskich Ukraińców na Ukrainę; obserwujemy raczej proces odwrotny.

O ile w przypadku wyznaczania obszarów przygranicznych podstawowym odniesieniem jest granica państwowa, o tyle w przypadku pogranicza kulturowego podstawowym układem odniesienia jest zasięg i wzajemne przenikanie się określonych kultur, które tylko częściowo związane są z granicami państwowymi. Poczucie tożsamości narodowej – co za tym idzie – odrębności mniejszości wobec większości, ma swoje odbicie w tradycji państwowości.

Pogranicze stanowi zawsze w większym lub mniejszym stopniu obszar konfrontacji różnych systemów wartości, postaw życiowych, poziomu życia, kultury dnia codziennego. Konsekwencją jest wzajemne przenikanie określonych wartości czy postaw w jedną lub drugą stronę w zależności od stopnia ich atrakcyjności. Zjawiska i procesy współlistnienia, a często i konfrontacji sąsiednich kultur przebiegają na wielu płaszczyznach. Historycznie wytworzyły się dystanse społeczne m.in. z tej racji, że równoległe do podziałów narodowościowych kształtowały się podziały klasowe, w których przedstawiciele grup większościowych zajmowali z reguły wyższą pozycję w porównaniu do grup mniejszościowych [11, c. 35].

Mniejszość ukraińska w Polsce według wyników Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań z roku 2011 liczy 49 tys. osób [19, c.107], chociaż liderzy organizacji ukraińskich kwestionują to i uważają, że dane są zaniżone. Ich szacunki mówią o 200-300 tys. osób [24; 26], choć można spotkać i wyższe szacunki Liczba ta obejmuje Łemków (co dotyczy Łemków, to część z nich nie uważa się za Ukraińców) [36], nie obejmuje natomiast mieszkańców północnego Podlasia (południowej Białostoczczyzny). Przez wiele lat w różnych publikacjach, w tym także naukowych, omijano kwestię istnienia na Podlasiu zbiorowości ukraińskiej, traktując jej pojawienie się jako zjawisko marginalne, bez szans na jakikolwiek rozwój.

Opisując społeczność prawosławną na Podlasiu, nadal więc używano dość upraszczającego stereotypowego określenia «mniejszość białoruska». Od pewnego czasu wzrasta jednak zainteresowanie Ukraińcami Podlasia, także w kręgach naukowych, w których przestaje się traktować pojawienie tej społeczności jako zjawisko marginalne, ale uważa za ciekawy przedmiot do badań. Jest to grupa, gdzie jest bardzo silnie widoczna, skupiona i działająca inteligencja czy elita, która próbuje przekazać tę kulturę ukraińską całej społeczności. Pierwszy etap rozwoju to jest etap grupy etniczno-kulturowej prawosławnej, do której zaliczali się wszyscy mieszkańcy wyznania prawosławnego. Narastanie podmiotowości i uczucia odrębności spowodowało pojawienie się podziałów i pęknięć. W przypadku zbiorowości ukraińskiej drugim etapem rozwoju była, niestety, białoruskość jako następstwo działalności władz. I kolejny etap to dopiero wyodrębnienie się prawosławno-białoruskiej zbiorowości, a w przypadku Ukraińców negacja białoruskości oraz powrót do swoich korzeni. Polega to na odkrywaniu na nowo swojego języka, tradycji, historii, mitów, wspólnego pochodzenia. Równolegle pojawiają się nowe kategorie elit, związane z ukraińskością [28].

W efekcie największe skupiska mniejszości ukraińskiej znajdują się na terenach województw: warmińsko-mazurskiego, zachodniopomorskiego i dolnośląskiego. Część socjologów uważa, że na wyniki NSP 2011 roku wpływ miała zmieniona metodologia. Po raz pierwszy w historii respondenci mogli bowiem wskazać przynależność do więcej niż jednej grupy narodowo-etnicznej.

Do powyższej liczby należy dodać trudną do określenia liczbę obywateli Ukrainy różnych narodowości, przebywających w Polsce okresowo, lub osiedlających się na stałe. Ukraińskie media szacują liczbę nielegalnie pracujących w Polsce Ukraińców na 800 tys. [30].

Dane ostatniego spisu wskazują na wzrost poczucia odrębności etnicznej społeczności regionalnych w Polsce, choć w większości przypadków wiąże się to z jednoczesnym odczuwaniem polskiej tożsamości narodowej, chociaż bardzo trudno przewidzieć kierunki ewolucji tożsamości narodowej. Jest to uwarunkowane przemianami konstelacji społecznej i politycznej narodu polskiego i ukraińskiego [11, s. 31]. Do najliczniejszych innych niż polskie identyfikacji narodowo-etnicznych należy zaliczyć i Ukraińców.

Większa część przedstawicieli mniejszości ukraińskiej deklaruje przynależność do Kościoła Katolickiego Obrządku Bizantyjsko –

Ukraińskiego. Natomiast część deklaruje przynależność do Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego. Według oficjalnych danych Autokefaliczny Kościół Prawosławny w Polsce posiada około 600 tysięcy, a Cerkiew Greckokatolicka około 200 tysięcy wierznych[31]. Pewna część Ukraińców w wyniku małżeństw mieszanych należy do Kościoła Katolickiego[5, c. 34].

Oświata jest podstawą funkcjonowania mniejszości. Możemy mówić o kulturze ogólnie pojętej, ale oświata to jest to, co pozwala na spotkanie z tradycją ukraińską, z kulturą już od przedszkola. Dane statystyczne dotyczące edukacji w ostatnim dziesięcioleciu wykazują nieznaczną tendencję wzrostową liczby placówek szkolnych i uczniów pochodzenia ukraińskiego. Według badań GUS nauczanie języka ukraińskiego, jako języka ojczystego, prowadzone jest w 106 placówkach dla około 2700 uczniów. Wzrasta również liczba ukraińskich nauczycieli [32].

Na szczególną uwagę zasługuje działalność młodej generacji ukraińskiej, która dokonała przełomu w funkcjonowaniu ukraińskiego szkolnictwa. Z dniem 1 września 1990 r. w powiecie bartoszyckim rozpoczęły pracę dwie niezależne szkoły z ukraińskim językiem nauczania: Szkoła Podstawowa nr 8 im. Łesi Ukrainki w Bartoszycach oraz Liceum Ogólnokształcące nr 2 w Górowie Iławeckim. Misją tych szkół jest nowoczesne kształtowanie dzieci i młodzieży mniejszości ukraińskiej, rozwijanie i podtrzymywanie ich tożsamości narodowej. Obie szkoły cieszą się dużym zainteresowaniem również dzieci i młodzieży pochodzenia polskiego, pragnących poznać język ukraiński, historię oraz kulturę narodu ukraińskiego, a także młodzieży z Ukrainy, której rodzice pracują w Polsce. W roku szkolnym 1999/2000, w związku z reformą systemu oświaty w Polsce, ukraińskie szkoły w Bartoszycach i Górowie Iławeckim zostały przekształcone w zespoły szkół [29].

Oprócz tego na terytorium województwa warmińsko-mazurskiego funkcjonuje 54 szkolnych i międzyszkolnych zespołów nauczania języka ukraińskiego w powiatach, w których zamieszkują największe skupiska ludności ukraińskich, a mianowicie: elbląski, braniewski, lidzbarsko-warmiński, ostródzki, iławski, gołdapski, węgorzewski, giżycki, kętrzyński, bartoszycki i grodzki Olsztyn. Ogółem w szkołach z dodatkową nauką języka ukraińskiego oraz międzyszkolnych zespołach nauczania języka ukraińskiego pracuje 48 nauczycieli języka, a naukę pobiera 693 uczniów szkół podstawowych i 326 uczniów gimnazjum [29].

Na obecną chwilę w Polsce działają cztery zespoły szkół ogólnokształcących (szkoły podstawowe, gimnazja oraz szkoły ponadgimnazjalne): w Legnicy, Górowie Iławieckim, Przemyślu i Białym Borze oraz przedszkole, szkoła podstawowa oraz gimnazjum w Bartoszycach. W szkołach tych dzieci uczą się języka ojczystego, często prowadzone są kursy historii i geografii Ukrainy. Absolwenci liceów z ukraińskim językiem nauczania obowiązani są dodatkowo zdawać maturę z języka ukraińskiego. Szkoły te mają nieocenioną wartość dla przetrwania i rozwoju mniejszości. Oprócz tego wszystkiego, czego uczy normalna szkoła, szkoły mniejszościowe uczą szacunku i miłości dla kultury i języka przodków. Szkoły ukraińskie często prowadzą szeroką działalność artystyczną, funkcjonują przy nich zespoły taneczne, chóry, kabarety. To w głównej mierze dzięki nim młodzież ukraińska w Polsce wciąż posługuje się językiem ukraińskim, zna historię i kulturę Ukrainy. Wielu absolwentów ukraińskich liceów kontynuuje naukę języka ukraińskiego na wyższym poziomie. Główne ośrodki naukowe, przy których działają filologie ukraińskie, znajdują się w Krakowie, Warszawie, Lublinie, Olsztynie, Poznaniu oraz Przemyślu [27].

Starsze pokolenia Ukraińców, które nie miały kontaktu z telewizją, uznawały język ukraiński za pierwszy i ojczysty. Przez młodsze pokolenia język ukraiński jest przyswajany równoległe z polskim, jako drugi język ojczysty i ma o wiele wyższy prestiż niż ukraiński. Od wielu lat można zaobserwować zjawisko migracji ze wsi do miast, co związane jest z brakiem jakichkolwiek perspektyw zawodowych, a zmiana taka jest pojmowana jako awans społeczny. Konsekwencją tego jest polonizacja, ponieważ osoby takie są zmuszane do używania polskiego [3, c. 65]. Podobna sytuacja istnieje i na Ukrainie wśród mniejszości polskiej w województwie Żytomierskim.

Słabość języka ukraińskiego w stosunku do polszczyzny uwarunkowana jest tym, iż Ukraińcy bardziej identyfikują się z Polską niż Ukrainą. Wieloletnia izolacja oraz odmiennosc realiów życia w tych krajach przesądziły o obywatelskiej identyfikacji z Polską. Drugie pokolenie Ukraińców osiedlonych w miastach najczęściej całkowicie zatracą swój język. Ostatnią barierą chroniącą przed asymilacją zostaje własna religia i tradycje. Duża część osób posługuje się jeszcze językiem ukraińskim, jednak istnieją niebezpieczne symptomy tego, iż ta liczba będzie stale się zmniejszać. Szczególnie, iż w okresie państwa totalitarnego, mniejszość ukraińska w Polsce nie miała żadnej

praktycznie możliwości konfrontowania swojego języka z językiem literackim i potocznym w Ukrainie, co spowodowało, że zachowuje on po dzień dzisiejszy pewne archaiczne już formy i zwroty.

Ukraińcy w Polsce prowadzą także działalność wydawniczą oraz naukową. Należy tutaj wspomnieć o Archiwum Ukraińskim w Warszawie czy Fundacji św. Włodzimierza w Krakowie. Najważniejszym czasopismem wydawanym przez mniejszość ukraińską jest tygodnik «Nasze Słowo», jest który ukazuje się z przerwami od roku 1956. Jest to czasopismo o największym zasięgu, to właśnie na jego łamach ukazują się najważniejsze artykuły z zakresu życia społecznego i kulturalnego mniejszości. Jest to też swego rodzaju platforma, na której porozumiewają się Ukraińcy rozsiani po całej Polsce. Czasopismo pełni też rolę bardziej praktyczną, informując członków mniejszości o odbywających się imprezach kulturalnych, koncertach [27].

Biorąc pod uwagę te wszystkie uwarunkowania, a także uznając, iż język pełni nie tylko funkcję komunikacyjną, ale także stanowi wielowiekowe dziedzictwo całej kultury oraz sprzyja identyfikacji narodowej, jest potrzeba rozwoju języka ukraińskiego jako języka mniejszości narodowej w Polsce poprzez otwarcie nowych szkół i przedszkoli. Prawo do rozwoju własnego języka narodowego, własnej identyfikacji narodowej w warunkach funkcjonowania w innym niż narodowe państwie, jest oznaką demokratyzacji tegoż państwa, spełnieniem warunków liberalizmu i poszanowania wartości reprezentowanych przez wspólnotę europejską.

Większość ludzi, także w rozwiniętych krajach Europy, zachowuje wprawdzie w ciągu swego życia narodowość przekazaną przez rodzinę swego pochodzenia, nie jest to jednak naturalna konieczność, ale rezultat kulturowego oddziaływania, które może ulec modyfikacji. Mniejszość ukraińska zachowała własną tożsamość w obcym środowisku, nie zawsze jest to łatwe, chociażby ze względu na niż demograficzny i «polonizowanie» się mniejszości. I tutaj chciała bym zacytować wypowiedź Samuela Phillipsa Huntingtona, który bardzo głęboko zauważył specyfikę tożsamości narodowej: «Wydaje się, że tożsamość jest jak grzech: choć bardzo się opieramy, nie umiemy od niej uciec» [6, c. 32].

Zabieganie o utrzymanie tożsamości narodowo-religijnej Ukraińców powinno wiązać się z zachowaniem języka ojczystego. Nieodłącznym jest przyjęcie innej koncepcji nauczania. Należałoby uznać, że ukraiński obok polskiego jest drugim językiem ojczystym. Jest to

środek, aby osiągnąć lepsze poznanie tego pierwszego. Ignorowany jest fakt, że ukraiński jest dla części uczniów językiem używanym na co dzień. Ukraińcy powinni troszczyć się, a przede wszystkim rozwijając swoją kulturę, a nie zasłaniać się tradycją, która staje się reliktem przeszłości i tym samym przeżytkiem. Nauczanie języka powinno być rozpoczęte już w przedszkolu, ponieważ człowiek w tym czasie zaczyna wyodrębniać swoje «Ja» spośród innych obiektów świata. Poprawianie efektywności nauczania wiąże się z pozaszkolnymi formami nauczania języka: czasopiśmiennictwo, stowarzyszenia, teatry, zespoły, audycje radiowe i telewizyjne. Są to niezbędne rzeczy wspomagające kulturę i tradycję obywateli narodowości ukraińskiej. Bardzo ważna jest stabilna i ciągła polityka państwa oraz władz lokalnych, która traktowałaby Ukraińców jako równych obywateli. Reforma samorządowa w Polsce, która daje gminom znacznie szersze uprawnienia decyzyjne na własnym terenie, może będzie mogła zmienić sytuację gmin ukraińskich (zatrudnienie lekarzy, nauczycieli, na których byłby nałożony obowiązek nauczania miejscowego języka).

Dla przetrwania ukraińskiej mniejszości istotą jest wprowadzenie interkulturowego programu edukacyjnego. Polsko-katolicka większość kraju, która ma niewielką liczbę mniejszości narodowych potrzebuje programu otwarcia na inne kultury i tradycje [7, c. 82]. Narody, które w szerokim zakresie zaadoptowały zachowania innych jako własne, dysponują bogatym wachlarzem możliwości, które w tym świecie umożliwiły stosowanie bardziej wyrafinowanych technik reagowania w sytuacjach subiektywnie nowych.

Na szczególną uwagę zasługuje rozwój kultury narodowej, który w decydujący sposób kształtuje tożsamość narodową. W pewnym sensie społeczność współczesnych twórców kultury tworzą subkulturę pokrewną do wielokulturowego społeczeństwa, co prawda nie ma ono przypisanych granic. Istotny dla procesu kulturalizacji jest sam kontakt z treściami kultury, artystami, uczonymi, myślicielami, wykonawcami dzieł teatralnych i muzycznych [8, c. 109].

Z ukraińskim folklorem i kulturą można spotkać się na różnych kulturalnych przedsięwzięciach organizowanych w okresie całego roku. Do najpopularniejszych imprez kulturalnych wśród polskich Ukraińców należy, organizowany przez związek Ukraińców co dwa lata, Festiwal Kultury Ukraińskiej. Jest to największa impreza organizowana przez mniejszość ukraińską w Polsce. Festiwal odbywa się przeważnie w Operze Leśnej w Sopocie, z wyjątkiem w roku 1997

kiedy to odbył się w Przemysłu. Festiwal przyciąga Ukraińców z całej Polski, często występują na nim znane gwiazdy estrady z Ukrainy. Miejscem spotkań jest również Watra Łemkowska w Zdyni. Jest to parodniowy festiwal organizowany każdego roku w lipcu. Spotykają się na nim Ukraińcy nie tylko z Polski, ale z całego świata. Bardzo lubiany przez ukraińską młodzież jest Jarmark Ukraiński, organizowany corocznie w Gdańsku. Towarzyszą mu występy kapel młodzieżowych oraz kabaretów przygotowywanych przez samych uczestników imprezy. Dużą popularnością wśród mniejszości ukraińskiej cieszą się również imprezy organizowane w noc Iwana Kupała. W Przemysłu każdego roku organizowane są z tej okazji koncerty, pokazy ukraińskich tańców oraz obrzędów kupalskich. Uczestniczą w nich nie tylko przedstawiciele mniejszości, ale i spora grupa Polaków [31].

Jedną z cech współczesnego świata jest wzrastająca liczba państw imigranckich. Właśnie w tym kontekście pojawia się problem wielokulturowości jako problem współistnienia odmiennych wartości w ramach jednego państwa. Współczesna wielokulturowość wyraża się w problemie różnic kulturowych w poszczególnych państwach, które posiadają swe mniejszości etniczne, religijne, czy tzw. seksualne, domagające się własnego miejsca w kulturze narodowej [1, c. 150].

Teoria wielokulturowości dla różnych ludzi oznacza różne rzeczy. Jedną z cech tak charakterystyczną dla współczesnych nam czasów jest wieloetniczność wyróżniająca się szczególnie w państwach, do których masowo napływają rzesze emigrantów. Dlatego też zjawisko wielokulturowości czyli współistnienia odmiennych wartości i tradycji określonych w ramach jednego organizmu państwowego nabiera coraz większego znaczenia i skłania do głębokiej refleksji. «Spory z wielokulturowością w sensie etnicznym dotyczą głównie problemów pogodzenia zasady równości obywateli, tożsamości państwowej i identyfikacji etniczno-kulturowej mniejszości» [22, c. 16], chociaż wielokulturowość to po prostu układ sąsiadujących ze sobą kultur, które zaczęły przenikać się wzajemnie. Wielokulturowością jest więc współistnienie w jednej grupie społecznej przedstawicieli dwóch lub więcej kultur. Stanowczo różnią się oni od siebie pod względem języka, wyznawanej religii, uznawanych wartości.

Wielokulturowość to koegzystencja różnych grup kulturowych w obrębie danego państwa, co wiąże się z problemem pogodzenia różnic kulturowych (dotyczących m.in. tradycji, dziedzictwa, wierzeń, wartości, pochodzenia etnicznego) i dopuszczenia mniejszości

etnicznych, religijnych czy seksualnych do równoprawnego uczestnictwa w życiu kulturalnym i politycznym kraju. Wielokulturowość implikuje uznanie równości wszystkich kultur – zakładamy, że nie ma kultur wyższych lub niższych, a jedynie kultury odmienne.

Jednak wielokulturowość jako pojęcie dość specyficzne jest pojmowana w różnych krajach. I tak np. w krajach Europy Zachodniej o wielokulturowości mówi się w kontekście zakresu praw, które przysługują społecznościom emigranckim, bardzo często reprezentującym odmienne kręgi kulturowe [4, c.127]. Z drugiej strony w krajach, w których emigracja jest tradycją np. Kanada, USA czy Australia, główna dyskusja toczy się wokół tego, jak stworzyć państwo wieloetniczne, w którym wszyscy czuliby się pełnoprawnymi obywatelami. Jak pisał S. Ossowski, «wiara w krew przodków daje prawo do dóbr duchowych, prawo do chwały, budzi poczucie sił narodowych, dostarcza tęgiego paliwa uczuciom patriotycznym, konsoliduje narodową kulturę» [17, c. 137]. W Stanach Zjednoczonych jest rzeczą ważną, iż przodkowie, dzięki którym naród amerykański zawdzięcza «wspólnotę krwi», nie muszą być jednakowego pochodzenia. Ideologia narodowa akceptuje bowiem wywodzącą się z historii tezę o mieszanym pochodzeniu narodu, nie rezygnując jednak z przekonania o odrębności krwi, która w żyłach tego narodu płynie: «...z różnych pierwiastków etnicznych mógł się wytworzyć twór jednolity i odrębny, podobnie jak to się dzieje w retorach ze związkami chemicznymi» [17, c. 137].

Jeśli chodzi o Polskę, to mówiąc o wielokulturowości, powinniśmy zawsze brać pod uwagę istniejące już mniejszości narodowe, związane nie tylko z narodowością i przynależnością etniczną, ale także z religią, regionem, stosunkiem do niektórych spornych wydarzeń historycznych [18; 15]. Bardzo często obywatele Polski nie zdają sobie sprawy z istnienia wielokulturowości obok siebie. Tak, kiedy w maju 2001 roku nauczycieli i studenci Szkoły Wyższej Psychologii Społecznej tworzyli I Warszawski Tydzień Wielokulturowy, w ogóle nie wyobrażali sobie, ilu obcokrajowców na stałe żyje w Warszawie. Niektóre z tych mniejszości są zorganizowane, mają swoje stowarzyszenia i kluby, inne są zupełnie rozproszone [25]. »Wyzwania wielokulturowości powodują, iż coraz częściej stajemy przed koniecznością postrzegania i rozumienia nie tyle wielości, ile interakcji kultur pojętej jako coś więcej niż system ich wzajemnych *re-AKCJI* – czyli pasywnych działań dostosowawczych – a więc właśnie *inter-AKCJI*.

Perspektywa *międzykulturowości* lepiej oddaje i akcentuje *transkulturowy* charakter procesów wzajemnego uczenia się, włączenia w obszar własnych standardów i wartości kulturowych wartości innych grup w sposób daleki od wymuszania i asymilacji»[10, c. 69].

Największą przeszkodę na drodze do zaakceptowania istnienia różnych kultur czy odmiennych religii stanowi zwyczajne uprzedzenie wynikające z fałszywego obrazu tzw. «obcych», «innych», «odmiennych» [21, c. 85-104]. Owa reakcja rodzi się najczęściej z niewiedzy, bowiem nieznanomość kultury, tradycji, obrzędu, religii czy języka innych narodów, społeczności lub grup prowadzi do negatywnych zachowań. Najistotniejszym celem jest zapobiec niebezpieczeństwu, jakie niesie z sobą fakt niezrozumienia drugiej osoby i wynikające z tego inne negatywne implikacje.

Oczywiście, poznanie przez jednostkę własnego dziedzictwa kulturowego powinno odbywać się od wczesnego dzieciństwa, celem którego powinno być odnalezienie swojego miejsca zarówno w teraźniejszości, jak i w przyszłości, a także przyczynić się do zachowania ciągłości kulturowej i włączenia kultury lokalnej do kultury europejskiej. Łatwiejsze wtedy staje się zrozumienie pojęcia tzw. «małej ojczyzny», która jest źródłem tożsamości jednostek i grup społecznych, łączy z kulturą i przeszłością oraz odpowiada na pytanie: kim jestem? To pozwoli dostrzec różnorodność kultur i tradycji na świecie oraz wykształcić nawyk tolerancji i umiejętności ich poszanowania.

Konieczność uznania wielokulturowości za rzecz oczywistą, istniejąca obiektywnie i podejmowania działań w kierunku poznawania, rozumienia i akceptacji różnych kultur, redukowania występujących na tym obszarze uprzedzeń, niezamykania się w ramach własnej tożsamości kulturowej, tworzenie atmosfery tolerancji i wzajemnego porozumienia jest dziś zadaniem nie tylko ważnym, ale wręcz niezbędnym. Wielokulturowość stała się jednym z wyraźnych przejawów współczesnego świata. Wysuwanie postulatu tworzenia społeczeństwa europejskiego to coraz bardziej przybliżająca się realność i związana z tym potrzeba tworzenia wielokulturowego społeczeństwa staje się realnością dnia codziennego dla wielu krajów, w tym również dla naszego. Jak każdy złożony proces społeczny, wielokulturowość niesie zjawiska korzystne (wzbogacenie otaczającej rzeczywistości, promowanie przyjaznych relacji międzygrupowych), jak też może wiązać się z powstawaniem problemów (marginalizacja pewnych grup, osłabieniem kontroli społecznej) [35].

Do występujących obiektywnie mechanizmów sprzyjających rozszerzeniu się zjawisk wielokulturowości należą także coraz bardziej dostrzegane procesy globalizacji współczesnego świata, które upowszechniają w tym i wartości kultury. Współcześnie globalizacja doprowadziła do intensyfikacji procesów indywidualizacji, ponownego odkrywania tożsamości kulturowej [13, c.311]. «Zjawiska globalizacji osiągnęły obecnie szczególną fazę, w której w sposób konieczny spotykają się odległe ich konsekwencje o przeciwstawnych sobie oddziaływaniach» [9, c. 18]. Oczywistym wydaje się i to że wielokulturowość w Polsce w znacznym stopniu dotyczy wszelkich zdarzeń kulturowych, w których uczestnicy kultury, wchodząc we wzajemne interakcje, odwołują się do różnych obyczajów i religii, czy też – szerzej – ideologii.

Ważną rolę dla rozumienia i tolerancji wielokulturowości odgrywają także ruchy migracyjne wywoływane przez wojny i różnego rodzaju konflikty lokalne, np. w Izraelu, byłej Jugosławii, Czeczeni czy niektórych krajach afrykańskich. Powoduje to często falowy napływ uchodźców do krajów mogących zapewnić im bezpieczeństwo, pomoc i opiekę. Są to najczęściej państwa rozwinięte, ale zjawisko to zaczyna coraz częściej być obecne również w Polsce. Do Rzeczypospolitej w ciągu ostatniego dziesięciolecia przybyła duża liczba osób różnych narodowości, które w istotny sposób wywierają wpływ na mieszkańców oraz obyczaje i kulturę. W związku z wejściem Polski do Unii Europejskiej wzrosło zróżnicowanie kulturowe. Ponadto Polska znajduje się w miejscu oddziaływania ruchów migracyjnych, zwłaszcza tych przebiegających ze wschodu na zachód i występuje dziś przede wszystkim jako kraj tranzytowy. Coraz częściej jednak dla sporych grup cudzoziemców staje się ona również krajem docelowym. Rosnąca skala zjawiska spowodowała, że narody tradycyjnie przyjmujące uchodźców zaczęły obawiać się problemów z nimi związanych. Do ludzi, którzy uciekają ze swych ojczystych krajów z obawy przed prześladowaniem, dołączają zaczęli także emigranci, wyjeżdżający w poszukiwaniu możliwości pracy, nauki, połączenia z rodzinami czy z innych powodów. Pod koniec XX wieku około 150 milionów ludzi, czyli jeden człowiek na czterdziestu, mieszkało poza krajem swego urodzenia, co stanowiło około 2,5 proc. ludności świata. Z tego około 15 milionów, czyli 10 proc. to uchodźcy [12, c. 67].

Idea wielokulturowości i tworzenia multikulturowego społeczeństwa ma jednak nie tylko zwolenników i propagatorów, ma także

zagorzały przeciwników. Jest to często powodem narastania w wielu krajach tendencji i ruchów o charakterze konserwatywno-nacjonalistycznym. W przepływie ludzi, idei i kultur widzi się niebezpieczeństwo ubożenia własnej kultury, języka, tradycji, zwyczajów i obyczajów [4, c.237]. Stosunek ten jest często pogłębiany poprzez utrzymywanie się zjawiska bezrobocia, traktowanie imigrantów i przybyszów jako groźnych konkurentów do zajmowania ograniczonych miejsc pracy i korzystania z socjalnych przywilejów.

Zjawisko wielokulturowości niesie ze sobą wiele szans dla społeczeństwa o wielonarodowej, a przez to wielokulturowej strukturze społecznej. Społeczeństwa multikulturowe mają szansę wzbogacenia swego życia duchowego o nowe wartości i idee, poznania historii i tradycji innych narodów, nie tracąc własnej tożsamości kulturowej. Dzisiaj społeczeństwo Europy i świata staje wobec konieczności przezwyciężenia barier i uprzedzeń narodowych i nacjonalistycznych oraz organizowania wspólnoty międzyludzkiej ponad podziałami. Tylko współdziałanie daje szansę rozwiązywania wielu globalnych problemów, a ono jest możliwe w ramach historycznej konieczności integracji Europy, w tym przezwyciężaniu podziałów na dawne «dwie Europy» – Wschodnią i Zachodnią, przy kształtowaniu nowego, multikulturowego współczesnego człowieka.

Mniejszość ukraińska boryka się z problemami, które dotyczą funkcjonowania prawie każdej mniejszości. Jej przedstawiciele muszą starać się jak najlepiej organizować życie społeczne i kulturalne, stawiać czoło problemowi polonizacji, z którym wiąże się ciągły spadek liczebności Ukraińców w Polsce. Sytuacja Ukraińców jest o tyle skomplikowana, że nie żyją oni na jednym terytorium, ale rozsiani są po całym kraju. Dzisiaj wydaje się, że sytuacja zmierza ku lepszemu, mniejszości, w tym i mniejszość ukraińska, mają możliwość nieograniczonego rozwoju. Pomimo rozproszenia, Ukraińcy organizują się i zaznaczają swoją obecność w polskim społeczeństwie. Coraz bardziej zdają się zacierać antagonizmy, które dzieliły narody polski i ukraiński przez lata, co umożliwi większą niż kiedykolwiek współpracę i wspólne poznanie się obu grup. Polacy powoli zdają sobie również sprawę z tego, że zróżnicowanie etniczne kraju nie jest już, jak kiedyś uważano, jego problemem, ale wielką zaletą, z której korzyści powinny czerpać obie strony.

Współcześnie problem edukacji wielokulturowej oraz konstruowania tożsamości jednostek i grup etnicznych, które żyją w sytuacji «róż-

nicy» i «odmienności», stanowi obszar zainteresowań wielu badaczy przedmiotu. Problem ten jest szczególnie ważny w społeczeństwach wielokulturowych oraz wielonarodowych, ponieważ mniejszości narodowe i etniczne stanowią obecnie obraz niemal każdego państwa.

Konstruowanie tożsamości narodowej i budzenie się świadomości narodowej pojawia się najczęściej w sytuacji zagrożenia, życia na pograniczu, gdy staramy się określić naszą przynależność do określonej wspólnoty. W tradycyjnym ujęciu interakcjonistycznym pojawia się relacja my–oni. Granice między tym, co nasze, odczuwane jako «swojskie», a tym, co «obce», są bardzo wyraźne. Coraz większa część społeczeństwa polskiego widzi jak ci «inni» nie tylko ubogacają historię, lecz także obecną kulturę, a samo współistnienie różnych tradycji i kultur wnosi do cywilizacji ludzkiej wzajemne ubogacane duchowe, tolerancję i poszanowanie tych «nieco innych». Z punktu widzenia przedstawicieli mniejszości narodowych ważną kwestią pozostaje możliwość ich akceptacji jako obywateli Polski – członków społeczeństwa polskiego.

Bibliografia:

1. Burszta W. J., *Antropologia kultury. Tematy, teorie interpretacje*, Poznań 1998.
2. Czykwin E., *Białoruska mniejszość narodowa jako grupa stygmatyzowała*, Białystok 2000.
3. Czykwin E., *Dwujęzyczność i dwukulturowość*, Białystok 1998.
4. *Dylematy tożsamości europejskich pod koniec drugiego tysiąclecia*, pod red. J. Mucha i W. Olszewski, Toruń 1997.
5. Hawryluk J., *Podlasie. Śladami ruskiej przeszłości*, Bielsk Podlaski 2000.
6. Huntington S., *Kim jesteśmy?* Wydawnictwo Znak, Kraków 2007.
7. Kaczyńska E., *Drewniane cerkwie białostockizny*, Białowieża 1999.
8. Kłosowska A., *Kultury narodowe u korzeni*, PWN, Warszawa 1996.
9. Korporowicz L., *Osobowość i komunikacja w społeczeństwie transformacji*, Warszawa 1996.
10. Korporowicz L., *Wielokulturowość a międzykulturowość: od reakcji do interakcji*, w: *U progu wielokulturowości*, pod red. M. Kempny, A. Kapciak, S. Łodziński, Warszawa 1997.
11. Krucz Z., *Mniejszości narodowe w Polsce*, Wrocław 1997.
12. Krynicka-Tarnicka T., *Geografia społeczno-gospodarcza świata*, Wydawnictwo Stowarzyszenia Oświatowców Polskich, Toruń, 1998.
13. *Kultura w czasach globalizacji*, pod red. M. Jacyno, A. Jawłowskiej, M. Kempnego; Warszawa: Wydawnictwo Instytutu Filozofii i Socjologii PAN, 2004.

14. Kymlicka W., *Multikultural Citizenship*, Oxford:Clarendon Press 1994.

15. Młodzież pogranicza kulturowego Polski, Białorusi, Ukrainy wobec integracji europejskiej, Wyd. Uniwersyteckie Trans Humana, Białystok 2000.

16. Nijakowski Lech M., *Integracja i kryzys. Unia Europejska a problemy z wielokulturowością w Polsce*. Rubikon. Numer 2-3/1998. III/IV kwartał 1998.

17. Ossowski S., *Więź społeczna i dziedzictwo krwi*. Dzieła. T. II, PWN, Warszawa 1966.

18. *Potencjał społeczno-kulturowy polskich pograniczy*, pod red. Z. Jasiński, T. Lewowicki, J.Nikitorowicz, Wyd. Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2001.

19. *Raport z wyników Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2011*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa, 2012 rok.

20. *Sąsiedzi i inni*, pod red. A. Garlickiego, Warszawa 1978.

21. *Spotkanie i dialog kultur – wymiar edukacji międzykulturowej [w:] O potrzebie dialogu kultur i ludzi*, pod red. T. Pilch, Wydawnictwo Żak, Warszawa 2000.

22. *U progu wielokulturowości*, pod red. M. Kempny, A. Kapciak, S. Łodziński, Warszawa 1997.

23. Wrześniński W., *Sąsiad. Czy wróg? Ze studiów nad kształtowaniem się obrazu Niemca w Polsce w latach 1975-1939*, Wrocław 1992.

24. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.telekritika.ua/view/2009-08-05/47150>.

25. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mabor.com.pl/maborekzin/022002/4.htm>.

26. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://human-rights.unian.net/ukr/detail/191744>.

27. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mnarodowe.blogspot.com/2011/03/rys-historyczny.html>.

28. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nadbuhom.pl/art_2650.html.

29. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lesiabart.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=323:z-historii-szkolnictwa-ukrainskiego-na-warmii-i-mazurach&catid=51:opatronic&Itemid=.

30. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rp.pl/artykul/926859.html?print=tak&p=0>.

31. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.scenamysli.eu/artykuly.php?id=197&dzial=3&lang=PL>.

32. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.stowarzyszenielemkow.pl/new/modules/publisher/item.php?itemid=81>.

33. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.tolerancja.pl/austra02.php>.

34. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.tolerancja.pl/kuron.php>.

35. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.wielokulturowo.pl>.

36. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.zakorzenianie.most.org.pl/za9/05.htm>.